

עינת לחובר, עינת פלד ומיכל קומם (עורכות), נערות וגופן: מדברות, נוכחות, נסתרות. ירושלים: מאגנס, 2017. 292 עמ'.

אילת הראל-שלו

הספר *Our Bodies, Ourselves* (Boston Women's Collective, 1970) הוא תוצר של פרויקט פמיניסטי אמריקני בעל יומרות גלובליות. המהדורה הראשונה נכתבה בתחילת שנות ה-70 ונחשבה למהפכנית ביותר. הרקע לכתיבה היה חסך בידע: קבוצה של פמיניסטיות מבוסטון חשו בהעדר ידע בנושאי מיניות, פוריות ובריאות והחליטו לעשות מעשה. כפי שנכתב באתר המתאר את היסטוריית הארגון, הן החליטו לאסוף את רופאות הנשים והמיילדות באזור בוסטון ולשמוע מהן מה לדעתן חסר. עד מהרה התברר כי מעט מאוד נשים עוסקות בנושא, ורבות מהן לא היו מעוניינות לשתף פעולה, אלא שמרו על ארשת מקצועית בלבד. נשות בוסטון החליטו אפוא לאסוף בעצמן חומרים ורשמים. הן הקימו עמותה וראיינו נשים מתחומי דעת שונים, מגילים שונים וממוצא אתני מגוון. פרויקט האיסוף החל בסוף שנות ה-60 ושימש בסיס לספר הראשון שפורסם באנגלית בארצות הברית. מאז ועד היום יוצאת מהדורה מעודכנת של הספר אחת לכמה שנים, גם בארצות הברית וגם בעשרות מדינות נוספות, בשפות שונות ובגרסאות שונות. בשנת 2001 החלה האגודה לתמוך בקבוצות מקומיות המקדמות סדר יום דומה ברחבי העולם. הספר נערות וגופן: מדברות, נוכחות, נסתרות בעריכתן של עינת לחובר, עינת פלד ומיכל קומם נוצר על מנת למלא חסך דומה. ספר רב-תחומי זה הוא הספר הראשון בישראל בתחום של לימודי נערות (girlhood studies), והוא מעשיר מאוד את השיח האקדמי בנושא זה. עורכות הספר ומחברות המאמרים עוסקות בהיבטים מגדריים ביקורתיים בתחומי מחקרן. הן שואפות לקדם יחד שיח חברתי ביקורתי, והן "מבקשות להתבונן בנערות בישראל תוך התייחסות לריבוי הזהויות וגיוונן, למיקומים החברתיים ולהקשרים המצביים שלהן" (עמ' 1). הספר מתמקד בגופן של נערות העומד מגיל

* ד"ר אילת הראל-שלו, התכנית לניהול ויישוב סכסוכים והמחלקה לפוליטיקה וממשל, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
דואר אלקטרוני: ayeleths@bgu.ac.il

צעיר במוקד ההתייחסות החברתית אליהן. ציפיות ומוסכמות חברתיות מתווכות את ההתייחסות למראה, למחוות ולתנועה של נערות. לפי המחברות, הגדילה והשינויים הגופניים, המתרחשים בגיל ההתבגרות, מעצימים את תשומת הלב הניתנת לגופן מצד הנערות ומצד סביבתן. גופן המשתנה עשוי להיתפס בעיניהן כמקור של כוח, הנאה וביטוי עצמי, אך גם כמקור למבוכה, לחולשה ולכאב וכאובייקט לשליטה (עמ' 11).

הספר עוסק בגופן של נערות ישראליות מנקודת מבט רבת-תחומית, ביקורתית ופמיניסטית, ולשם כך הוא משתמש במתודולוגיות מגוונות ומדגיש הטרוגניות והתייחסות רב-צירית לחוויית החיים והזהות של נערות בישראל. מחקר רבת-תחומי זה נדיר ועשיר ואף מעורר מחשבה. אורך הנשימה של כל המחקרים בספר זה ראוי לכל הערכה. כפי שקרול גיליגן (2016) הגתה ושאלה לא פעם: מה הוא המכשול המונע הקשבה לנערות ולנשים (Harel-Shalev & Daphna-Tekoah, 2016; Gilligan, 2015)? מה מונע מנערה לומר את אשר על לבה (גיליגן, 2016)? גיליגן הסבירה כיצד נערות מתבגרות עוברות מתחושה של ביטחון ושל ידיעה למצב של אי-רצון לדעת את מה שהן יודעות ופחד שאם ידברו על הידע שלהן, הוא יסכן את מערכות היחסים שלהן ואת יכולת הישרדותן.

אסופה זו כוללת מענה לשאלה ומציגה באמצעות הקשבה ומחקר מעמיק את הנושאים המגוונים הנוגעים לנערות ולגופן. סדרת המחקרים המופיעה באסופה כוללת מחקרים המציגים את קולות הנערות עצמן, מחקרים המנתחים נרטיבים, שיחים חברתיים, שתיקות והשתקות הנוגעים לנערות וכן מחקרים הדנים בהיבטים של הסתרה וגילוי של גוף נערות. המחקרים באסופה עוסקים בהקשרים שונים – החל בחוויות היום-יום של נערות הכוללות שיעורי ספורט (רמת-דביר), התמודדות עם הווסת והסתרתה (וויסברג), קמפיינים המתארים נערות ואימהות (לחובר וברק-ברנדס) ושיתוף תמונות ברשתות חברתיות (דוידסון וריב"ק), דרך חוויות ייחודיות או חריגות, כגון חוויותיהן של תלמידות מחול (נתיב), נערות שברחו מן הבית (קומם ופלד), נערות שנפגעו בעברות מין (אלוני-סדובניק וברנהרט-מגן) ואינטר-סקס (מעודד-דנון), וכלה בספרות על נערות (קרן), ייצור מודעות וקווים מנחים לשיחות עם נערות (תמיר ווינברג), וכן סקירה מעמיקה של המחקר על נערות בישראל (פלד, לחובר וקומם).

העורכות ממפות את שדה המחקר המתפתח של לימודי נערות וגוף ומוצאות במחקרן "מרבית הכתיבה על נערות וגוף בישראל אינה מתמקדת בייחוד החברתי-תרבותי של הנערות הנדונות. בכך היא מטשטשת את הייחוד שבמיקומים חברתיים שונים, במיוחד בנוגע לנערות שאינן משתייכות להגמוניה החברתית בישראל" (עמ' 30). נוסף על כך, המחברות מעידות כי במחקר בתחום זה בולט שיח הקורבנות והסיכון של נערות לעומת שיח הכוח והפעולה (עמ' 32). יתרה מכך, עבודות גמר לתואר מוסמך ולתואר דוקטור בנושא יש בשפע, אך שפע זה אינו מתורגם לשפע בהיקף דומה של פרסומים אקדמיים (עמ' 33). מסקירתן נמצא שתחום לימודי הנערות בהקשר הישראלי, ובייחוד בהיבט של נושא הגוף, נמצא בשלבי התפתחות ראשונים (עמ' 34).

מטרת האסופה הייתה להציג מחקר רב־תחומי על נערות ממיקומים שונים בחברה הישראלית. המטרה הראשונה הושגה במלואה – המחקרים המוצגים באסופה הם מעמיקים ורב־תחומיים וכוללים היבטים של מגדר, עבודה סוציאלית, משפט, ספרות, סוציולוגיה ועוד, הן מן האקדמיה והן מן השטח. לעומת זאת, המטרה השנייה – הצגת תמונת מצב רחבה על נערות ממיקומים שונים מבחינת מעמד, אתניות, לאום, דת, מיקום גאוגרפי, זהות מינית ועוד, לא הושגה במלואה, כפי שמעידות העורכות בהקדמה: "הודרו מנושאי הכתיבה נערות רבות בחברה הישראלית: פלסטיניות, בדואיות, אתיופיות, דתיות, חרדיות, לסביות, מזרחיות ואחרות" (עמ' 4). לאור זאת ניכר כי חסר זה מזמין את החוקרות ליצור אסופת המשך, שתשלים את התמונה באשר למשמעויות הפוליטיות והמגדריות של מיקומן של נערות בהקשרים תרבותיים, סוציו־פוליטיים וגאו־פוליטיים שונים בהקשר הישראלי. אני משוכנעת שהעורכות יעשו כן בעתיד הלא רחוק. באמצעות החיבור הרב־תחומי ועומק המחקרים מצליחה הכתיבה על החוויה הגופנית והמינית של נערות לפוגג למעשה את "האני־עליון החברתי־תרבותי" – המגדר את הנערות, ואת השיח עליהן, בהגבלות, באוהרות, בתחושת אשם, בבושה ובהשתקה – בנוגע לגופן ולמיניותן (עמ' 143). הספר מעורר סקרנות אינטלקטואלית בנוגע לנושא ומעלה את המודעות להיבטים השונים בחקר הנערות. הספר מצוין וחשוב לכל מי שמעוניין ללמוד על מגדר, על נשים ועל נערות בישראל, והוא תורם תרומה חברתית ואקדמית חשובה. לעניות דעתי, הספר חיוני הן להורים – אבות ואימהות – לנערות ולנערים והן לחוקרות ולחוקרים בנושא זה. נוסף על כך, יש בו חידוש של ממש לכל מי שחפץ ללמוד פן נוסף וחשוב על החברה הישראלית.

מקורות

גיליגן, ק' (2016). להצטרף להתנגדות (תרגמה: נ' בן־חיים). תל אביב: ספרית פועלים, קו אדום כהה.

Boston Women's Collective (1970). *Our bodies, ourselves*. Retrieved from <http://www.ourbodiesourselves.org/history/>

Gilligan, C. (2015). The listening guide method of psychological inquiry. *Qualitative Psychology*, 2(1), 69-77.

Harel-Shalev, A., & Daphna-Tekoah, S. (2016). Bringing women's voices back-in: Conducting narrative analysis. *International Studies Review*, 18, 171-194.